

Małgorzata Wrzolek-Romańczuk

Zmiany w ustawach spółdzielczych wprowadzone ustawą z 3 czerwca 2005 r. – cz. I

Palestra 50/7-8(571-572), 79-91

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ZMIANY W USTAWACH SPÓŁDZIELCZYCH WPROWADZONE USTAWĄ Z 3 CZERWCA 2005 R. (cz. I)

I. Założenia przyjęte w projektach zmian

Ustawa z 3 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz niektórych innych ustaw¹ znowelizowała ustawę z 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych², ustawę z 17 listopada – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawę z 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze³. Uchwalenie ustawy z 3 czerwca 2005 r. nastąpiło w wyniku rozpatrzenia rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Prawo spółdzielcze (druk Sejmu IV Kadencji nr 2521) oraz poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw (druki nr 2522, 2522-A).

Projekt rządowy zmian w ustawie – Prawo spółdzielcze stanowił odpowiedź na wystąpienie Rzecznika Praw Obywatelskich (RPO) do Ministra Sprawiedliwości z 14 maja 2003 r. W wystąpieniu tym RPO zwrócił uwagę, że w sytuacji gdy członkowie spółdzielni ponoszą wielkie nakłady finansowe na budowę lokali w spółdzielniach mieszkaniowych (przy własnościowym prawie do lokalu i przy prawie odrębnej własności pokrywają całość kosztów przypadających na lokal) istniejący dotychczas stan prawny nie zapewniał należytej ochrony ich praw. Brak było bowiem szczególnych przepisów przewidujących odpowiedzialność karną członków organów spółdzielni mieszkaniowych, odpowiedzialność cywilna była bardzo ograniczona. W odniesieniu do członków zarządu i rady nadzorczej zatrudnionych w spółdzielni stosowano przepisy kodeksu pracy o odpowiedzialności materialnej pracowników, te zaś przewidują – w wypadku szkody wyrządzonej nieumyślnie – ograniczenie odpowiedzialności do wysokości trzymiesięcznego wynagrodzenia (przy winie umyślnej to ograniczenie nie obowiązuje). W stosunku do członków zarządu i rady nadzorczej niezatrudnionych w spółdzielni górną granicę odpowiedzialności stanowiła kwota trzykrotnego miesięcznego wynagrodzenia w spółdzielni za ostatni kwartał.

¹ Dz.U. Nr 122.

² Dalej u.s.m.

³ Dalej pr. spółdz.

Już w 1996 r. RPO sygnalizował, że wskazane granice odpowiedzialności materialnej członków organów spółdzielni prowadzących działalność inwestycyjną nie pozostają w żadnym związku z realną wartością nakładów ponoszonych na budowę domów spółdzielczych (*vide* druk sejmowy nr 2521).

Minister sprawiedliwości podzielił stanowisko RPO. W resorcie sprawiedliwości został więc przygotowany projekt ustawy nowelizującej ustawę – Prawo spółdzielcze przez wprowadzenie przepisów karnych oraz zmianę unormowania w materii odpowiedzialności cywilnej.

Nowe brzmienie art. 58 pr. spółdz. zaproponowane w projekcie rządowym (i przyjęte w art. 58 znowelizowanego pr. spółdz.) stanowi powtórzenie regulacji zawartej w ustawie z 25 lipca 2001 r. (z tym że obecnie odnosi się także do likwidatora)⁴.

W projekcie rządowym zawarto ponadto przepisy karne mające na celu penalizację działań członków organów zarządzających majątkiem spółdzielni, które są niezgodne z prawem lub z zasadami prawidłowego gospodarowania. W materii odpowiedzialności karnej projekt rządowy zawierał unormowania analogiczne do zawartych w art. 585, 586 i 587 k.s.h.

Z kolei autorzy poselskiego projektu zmian w ustawie o spółdzielniach mieszkaniowych i niektórych innych ustawach, posłowie Prawa i Sprawiedliwości, proponowali wiele zmian w ustawie o spółdzielniach mieszkaniowych, które w ich zamierzeniu miały poprawić sytuację członków tych spółdzielni oraz uwzględnić w pełni skutki poprzednich wyroków Trybunału Konstytucyjnego zapadłych na tle przepisów tej ustawy przed wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 20 kwietnia 2005 r. K 42/02⁵. Zmiany w ustawie miały także na celu doprecyzowanie przepisów niejednoznacznych, nieprecyzyjnych, nastroczających trudności interpretacyjne w jej stosowaniu.

Projekt poselski obejmował także propozycję wprowadzenia do ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych odrębnego rozdziału regulującego nadzór ministra właściwego do spraw budownictwa, gospodarki przestrzennej i mieszkaniowej nad spółdzielniami mieszkaniowymi. Zamiar ten budził kategoryczny sprzeciw. Jego realizacja oznaczałaby rozwiązanie bezprecedensowe i brzemiennie w negatywne skutki dla polskiego prawa spółdzielczego, w którym ukształtowany jest od lat – zarówno w doktrynie, jak i orzecznictwie – pogląd o cywilnoprawnym charakterze stosunków prawnych między członkiem a spółdzielnią, a także między spółdzielniami i związkami spółdzielni. Pogląd ten zakłada równorzędność podmiotów stosunku prawnego, wyklucza

⁴ Ustawa nie weszła w życie, gdyż Prezydent RP w dniu 28 września 2001 r. odmówił jej podpisania i wniósł o ponowne rozpatrzenie. Ustawa nie została rozpatrzona przez Sejm z uwagi na upływ kadencji.

⁵ Dz.U. Nr 72, poz. 643.

zaś stosunek nadrzędności, jako właściwy administracyjnej metodzie regulacji prawnej⁶.

Zmiany ustawy – Prawo spółdzielcze zaproponowane w projekcie poselskim zmierzały do wzmocnienia pozycji prawnej członka spółdzielni, m.in. przez określenie katalogu podstawowych praw i obowiązków oraz przez wprowadzenie zasady, zgodnie z którą wykluczenie i wykreślenie członka ze spółdzielni staje się skuteczne – odmiennie niż dotychczas – dopiero w chwili upływu terminu do zaskarżenia do sądu uchwały o wykluczeniu lub wykreśleniu, albo prawomocnego oddalenia przez sąd powództwa o jej uchylenie.

Postępowaniu wewnątrzspółdzielczemu, także w sprawie odwołania od uchwały o wykluczeniu lub wykreśleniu, projekt nadawał charakter wyłącznie fakultatywny, rozbudowując jednak regulację dotyczącą tego postępowania. Projekt poselski przewidywał istotne zmiany w systemie zaskarżania uchwał walnego zgromadzenia spółdzielni. Były to rozwiązania analogiczne do przyjętych w ustawie z 25 lipca 2001 r. o spółdzielniach.

W projekcie poselskim zaproponowano uchylenie art. 58 pr. spółdz., wprowadzenie obszernej regulacji odpowiedzialności cywilnoprawnej oraz przepisy karne. Projekt przewidywał także przywrócenie przepisów normujących tzw. podział spółdzielni na żądanie mniejszości oraz zmianę przepisów dotyczących lustracji, m.in. przez bliższe określenie jej celu.

II. Zmiany w ustawie – Prawo spółdzielcze

Wprawdzie zgodnie z tytułem ustawy z 3 czerwca 2005 r. określającym jej zakres przedmiotowy, wprowadza ona zmiany w ustawie o spółdzielniach mieszkaniowych i innych ustawach, to jednak metodologicznie bardziej zasadne wydaje się omówienie w pierwszej kolejności zmian w ustawie – Prawo spółdzielcze, regulującej funkcjonowanie spółdzielni wszystkich rodzajów, a dopiero później zmian w ustawie o spółdzielniach mieszkaniowych.

1. PRAWA I OBOWIĄZKI CZŁONKÓW SPÓŁDZIELNI

Zgodnie z założeniami projektodawców, dla wzmocnienia pozycji członka spółdzielni, w samej ustawie – Prawo spółdzielcze zostały wymienione podstawowe prawa i obowiązki członków, czyli prawo:

⁶ Por. K. Pietrzykowski, *Powstanie i ustanie stosunku członkostwa w spółdzielni*, Warszawa 1990, s. 60 i n. oraz – tegoż autora wypowiedzi (w:) *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 1–449*¹¹, t. I, Warszawa 2005, s. 33, 36 i n.; zob. też z nowszego orzecznictwa uzasadnienie uchwały SN z 23 lipca 2003 r. III CZP 50/03, OSN 2004, z. 10, poz. 154 oraz uzasadnienie wyroku SN z 18 września 2003 r. I CK 115/02, OSN 2004, z. 11, poz. 176.

- 1) uczestniczenia w walnym zgromadzeniu lub zebraniu grupy członkowskiej;
- 2) wybierania i bycia wybranym do organów spółdzielni;
- 3) otrzymania odpisu statutu i regulaminów, zaznajamiania się z uchwałami organów spółdzielni, protokołami obrad organów spółdzielni, protokołami lustracji, rocznymi sprawozdaniami finansowymi, umowami zawieranymi przez spółdzielnię z osobami trzecimi;
- 4) żądania rozpatrzenia przez właściwe organy spółdzielni wniosków dotyczących jej działalności;
- 5) udziału w nadwyżce bilansowej;
- 6) do świadczeń spółdzielni w zakresie jej statutowej działalności.

Jednocześnie zastrzeżono w samej ustawie, że prawa i obowiązki wynikające z członkostwa w spółdzielni są dla wszystkich członków równe (art. 18 § 1 pr. spółdz.).

Na tle przedstawionego katalogu warto zwrócić uwagę na prawo członka do zaznajamiania się z uchwałami organów spółdzielni oraz protokołami obrad organów spółdzielni. *Lege non distinguente* prawo to dotyczy uchwał i protokołów obrad wszystkich organów, a nie tylko walnego zgromadzenia. Wobec zamieszczenia w ustawie wskazanej regulacji, z pominięciem jakichkolwiek ograniczeń (takie zawiera jedynie paragraf trzeci w art. 18 pr. spółdz. w odniesieniu do umów z osobami trzecimi), nie ma aktualnie podstaw, zwłaszcza w ustawie z 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (*vide* art. 23 ust. 1 pkt 2 w zw. z art. 7 pkt 2), do odmowy udostępnienia uchwał i protokołów obrad organów spółdzielni, jak również fragmentów tych dokumentów.

Bezpośrednio w ustawie wskazano prawo członka do zaznajamiania się z umowami zawieranymi przez spółdzielnię z osobami trzecimi.

W dotychczasowym stanie prawnym brak było unormowań nakazujących spółdzielni udostępnianie członkom wymienionych dokumentów⁷. Nie dotyczyło to jedynie działań rady nadzorczej, która na podstawie art. 46 § 4 pr. spółdz. w celu wykonania swoich zadań mogła żądać od zarządu, członków i pracowników spółdzielni wszelkich sprawozdań i wyjaśnień, przeglądać księgi i dokumenty oraz sprawdzać bezpośrednio stan majątku spółdzielni. W stosunku do pozostałych członków spółdzielni obowiązek ujawnienia dokumentów mógł być aktualny dopiero w toku ewentualnego postępowania sądowego, na żądanie sądu⁸.

⁷ Nietrafne było m.in. stanowisko wypowiedziane w niektórych orzeczeniach sądów administracyjnych, zgodnie z którym obowiązek spółdzielni mieszkaniowej udostępniania członkom dokumentów znajduje podstawę w art. 4 ust. 1 pkt 5 ustawy z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej. Wobec rozbieżności orzecznictwa w tej materii, kwestie te przesądził ostatnio NSA w uchwale z 11 kwietnia 2005 r. podjętej w składzie siedmiu sędziów stwierdzając, że przepis art. 4 ust. 1 pkt 5 wymienionej ustawy nie ma zastosowania do spółdzielni mieszkaniowych.

⁸ Por. M. Wrzolek-Romańczuk, *Prawne aspekty finansowania budowy spółdzielczych lokali mieszkalnych i formy kwestionowania rozliczeń z tego tytułu*, „Monitor Prawniczy” 1996, nr 12, s. 444.

Przyznając członkowi prawo wglądu do umów zawieranych przez spółdzielnię z osobami trzecimi, ustawodawca określił granice korzystania z tego prawa. Spółdzielnia może odmówić wglądu do umów zawieranych z osobami trzecimi, jeżeli naruszałoby to prawa tych osób lub jeśli istnieje uzasadniona obawa, że członek wykorzysta pozyskane informacje w celach sprzecznych z interesem spółdzielni i przez to wyrządzi spółdzielni znaczną szkodę. Odmowa powinna być wyrażona na piśmie. Członek, któremu odmówiono wglądu do umów zawieranych przez spółdzielnię z osobami trzecimi, może złożyć wniosek do sądu rejestrowego o zobowiązanie spółdzielni do udostępniania tych umów. Wniosek należy złożyć w terminie siedmiu dni od dnia doręczenia członkowi pisemnej odmowy⁹.

Katalog praw członka wymienionych w art. 18 § 2 pr. spółdz. nie jest zamknięty, gdyż stosownie do art. 18 § 4 pr. spółdz. członkowi spółdzielni przysługują również inne prawa określone w ustawie lub w statucie.

Za pomocą podobnej techniki legislacyjnej unormowano obowiązki członka. Wymieniono mianowicie wprost obowiązek przestrzegania przepisów prawa, postanowień statutu i opartych na nich regulaminów, jak również obowiązek dbania o dobro i rozwój spółdzielni oraz uczestniczenia w realizacji jej zadań statutowych (art. 18 § 5 pr. spółdz.). Zastrzeżono, że członek spółdzielni wykonuje również inne obowiązki określone w ustawie lub w statucie (art. 18 § 6 pr. spółdz.).

W przytoczonym już art. 18 § 1 pr. spółdz. oraz w art. 18 § 7 pr. spółdz., stosownie do którego przepisy ustawy, statut oraz umowy zawierane przez spółdzielnię z jej członkami określają prawa i obowiązki członków wynikające ze stosunków prawnych pochodnych od członkostwa w spółdzielni, nawiązano do utrwalonego w literaturze podziału praw członka spółdzielni na prawa wynikające ze stosunku członkostwa oraz prawa pochodne (genetycznie zależne) od członkostwa, który to podział znajdował normatywną podstawę w przepisach dotychczasowych ustaw spółdzielczych. Prawa pochodne od członkostwa nie wynikają z samego nawiązania członkostwa w spółdzielni, lecz z innych zdarzeń, które nastąpiły już w czasie trwania członkostwa i dotyczą indywidualnie danego członka¹⁰.

Ustawa z 3 czerwca 2005 r. wprowadza znaczące zmiany w materii postępowania wewnątrzspółdzielczego. Postępowanie to ma obecnie charakter w pełni fakultatywny.

Przy określaniu zakresu przedmiotowego postępowania wewnątrzspółdzielczego przyjęto formułę odwrotną do obowiązującej dotychczas. Obecnie to statut spółdzielni może stanowić, że w określonych w nim sprawach między członkiem a spółdzielnią członkowi przysługuje prawo odwołania się od uchwały organu spółdzielni do innego wskazanego w statucie organu spółdzielni w postępowaniu we-

⁹ Por. też regulację zawartą w art. 212 § 2 k.s.h.

¹⁰ Por. szerzej M. Wrzolek-Romańczuk, *Postępowanie wewnątrzspółdzielcze*, Warszawa 1991, s. 63 i n. oraz cytowane tam piśmiennictwo.

wnątrzędzielnym. Jeżeli zatem w danej spółdzielni w ogóle przewiduje się postępowanie wnątrzędzielcze, jej statut powinien w sposób pozytywny wymienić sprawy objęte zakresem tego postępowania. Statut powinien także określać zasady i tryb postępowania wnątrzędzielczego, a zwłaszcza terminy wniesienia i rozpatrzenia odwołania (kwestii tych nie reguluje już ustawa).

Utrzymana została regulacja (przy nieco zmienionej redakcji) dotycząca zawieszenia biegu przedawnienia i terminów zawitych do dnia zakończenia postępowania wnątrzędzielczego, jednakże przez okres nie dłuższy niż rok od dnia, w którym organ odwoławczy powinien rozpatrzyć odwołanie.

Ważne znaczenie ma nowy § 3 zd. 1 w art. 32 pr. spółdz., stosownie do którego postanowienia statutu o postępowaniu wnątrzędzielczym nie mogą ograniczać dochodzenia przez członków ich praw na drodze sądowej. Przepis ten ma na celu uniemożliwienie nadania postępowaniu wnątrzędzielczemu charakteru postępowania obligatoryjnego na mocy postanowień statutu.

Kontrowersyjna jest natomiast regulacja zawarta w art. 32 § 3 zd. 2 pr. spółdz., która przewiduje, że w wypadku zaskarżenia przez członka uchwały w postępowaniu wnątrzędzielczym i sądowym postępowanie wnątrzędzielcze ulega umorzeniu. Rozstrzygnięcie polegające na „umorzeniu postępowania” jest bowiem charakterystyczne dla procedur w ścisłym znaczeniu tego słowa. Tymczasem postępowanie wnątrzędzielcze nie należy do postępowania cywilnego (tym bardziej do administracyjnego czy karnego)¹¹. Działania podejmowane w postępowaniu wnątrzędzielczym powinny być rozpatrywane w kategoriach prawa cywilnego materialnego, jako zdarzenia prawne, a zwłaszcza czynności prawne (oświadczenia woli) oraz przejawy woli podobne do oświadczeń woli¹². Kategoriom tym obce jest pojęcie „umorzenia” czynności prawnej.

Stosownie do dodanego do ustawy – Prawo spółdzielcze art. 36 § 2a członek ma prawo korzystania na własny koszt z pomocy prawnej lub pomocy eksperta. Osoby, z których pomocy korzysta członek, nie są uprawnione do zabierania głosu. Ograniczenie to nie dotyczy w moim przekonaniu działań w postępowaniu wnątrzędzielczym toczącym się przed walnym zgromadzeniem.

W piśmiennictwie nie budziła dotychczas wątpliwości dopuszczalność działania w postępowaniu wnątrzędzielczym zarówno w pierwszej, jak i drugiej „instancji” przez pełnomocnika. Trzeba podkreślić, że nie wchodzi tu w grę pełnomocnictwo procesowe przewidziane w art. 86 i n. k.p.c., gdyż postępowanie wnątrzędzielcze nie jest rodzajem postępowania cywilnego, a czynności w nim podejmowane nie są czynnościami procesowymi. Wobec tego zaś, że – jak już wskazano – na postępowanie wnątrzędzielcze składają się różnorodne zda-

¹¹ Szerzej zob. M. Wrzolek-Romańczuk, *Postępowanie wnątrzędzielcze*, s. 19 i n.

¹² *Ibidem*, s. 31 i n. oraz A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 122 i n.

zenia cywilnoprawne, a zwłaszcza czynności prawne (oświadczenia woli) oraz przejawy woli podobne do oświadczeń woli, adekwatne do charakteru tych działań jest pełnomocnictwo do czynności prawnych, o jakim mowa w art. 95 § 1 k.c.¹³.

Pełnomocnik członka działającego w postępowaniu wewnątrzspółdzielczym, np. odwołującego się do walnego zgromadzenia od uchwały rady nadzorczej o wykluczeniu, ma zatem prawo zabierania głosu na walnym zgromadzeniu dla poparcia i uzasadnienia odwołania członka od uchwały rady nadzorczej o wykluczeniu.

Wychodząc naprzeciw potrzebom praktyki dużych spółdzielni, w których zamiast walnego zgromadzenia działa zebranie przedstawicieli – organ demokracji pośredniej, wyraźnie uregulowano prawo członka niebędącego przedstawicielem uczestniczenia w zebraniu przedstawicieli bez prawa głosu (art. 37 § 4 pr. spółdz.).

2. WYKLUCZENIE I WYKREŚLENIE CZŁONKA ZE SPÓŁDZIELNI ORAZ POSTĘPOWANIE W TYCH SPRAWACH

Zasadniczym zmianom uległa regulacja dotycząca wykluczenia i wykreślenia członka. Przede wszystkim wskazano w samej ustawie, że spółdzielnia może rozwiązać stosunek członkostwa tylko przez wykluczenie albo wykreślenie członka.

Inaczej niż dotychczas sprecyzowano ustawowe przesłanki wykluczenia członka, które może nastąpić w wypadku, gdy z jego winy umyślnej lub z powodu rażącego niedbalstwa dalsze pozostawanie w spółdzielni nie da się pogodzić z postanowieniami statutu spółdzielni lub dobrymi obyczajami. Statut określa przyczyny wykluczenia¹⁴. Wykluczenie jest możliwe tylko w razie łącznego istnienia wymienionych przesłanek. Trafnie przy tym ustawodawca odstąpił od klauzuli generalnej zasad współżycia społecznego, zastępując ją klauzulą dobrych obyczajów¹⁵.

Formuła wykluczenia przyjęta w art. 24 § 2 pr. spółdz., którego przesłanką jest wina umyślna albo rażące niedbalstwo, implikowała potrzebę zmiany przyczyn wykreślenia ze spółdzielni i objęcia nimi nie tylko przyczyn niezawinionych, ale też sytuacji, gdy przyczyną wykreślenia jest wina nieumyślna. Wobec tego utrzymanie w art. 24 § 3 pr. spółdz. dotychczasowego brzmienia, zgodnie z którym członek niewykonujący obowiązków statutowych z przyczyn niezawinionych może być wykreślony z rejestru, oznacza pozostawienie poza regulacją sytuacji, gdy przyczy-

¹³ Por. M. Wrzołek-Romańczuk, *Postępowanie wewnątrzspółdzielcze*, s. 142.

¹⁴ Takie sformułowanie przepisu zawierała ustawa o spółdzielniach z 25 lipca 2001 r. W piśmiennictwie już wcześniej przyjmowano, że nie każda postać winy, ale w zasadzie tylko wina umyślna lub rażące niedbalstwo jest przesłanką wykluczenia członka ze spółdzielni – por. K. Pietrzykowski, *Komentarz do wyroku SN z 9 kwietnia 1986 r. I PR 22/86*, „Przegląd orzecznictwa i piśmiennictwa z zakresu prawa spółdzielczego za rok 1986”, poz. 10, s. 31 i n. oraz tegoż autora, *Powstanie i ustanie stosunku członkostwa w spółdzielni*, s. 196 i n.

¹⁵ Por. W. Popiołek w *Komentarzu* cytowanym w przypisie 6, s. 39, 803.

ną wykreślenia jest wina nieumyślna. Rozwiązanie takie jest wadliwe i powinno być zastąpione unormowaniem opartym na formule obiektywnej, stosownie do której członek trwale niewykonujący praw i obowiązków statutowych może być wykreślony ze spółdzielni, jeżeli jego członkostwo stało się bezprzedmiotowe; statut określa przyczyny wykreślenia¹⁶.

Szczegółowo został uregulowany w ustawie sposób zawiadomienia członka o uchwale w sprawie wykluczenia lub wykreślenia. Otóż organ, który podjął uchwałę w sprawie wykreślenia lub wykluczenia, ma obowiązek zawiadomić członka na piśmie wraz z uzasadnieniem o wykreśleniu albo wykluczeniu ze spółdzielni w terminie dwóch tygodni od dnia podjęcia uchwały. Uzasadnienie powinno w szczególności przedstawiać motywy, którymi kierował się organ spółdzielni uznając, że zachowanie członka wyczerpuje przesłanki wykluczenia albo wykreślenia określone w statucie. Zawiadomienie zwrócone z powodu niezgłoszenia przez członka zmiany podanego przez niego adresu ma moc prawną doręczenia.

Kolejna zasadnicza zmiana w materii postępowania związanego z wykluczeniem i wykreśleniem polega na tym, że członek nie ma już obowiązku wyczerpania postępowania wewnątrzspółdzielczego przed wystąpieniem na drogę sądową. Jeżeli zatem organem właściwym w sprawie wykluczenia lub wykreślenia członka ze spółdzielni jest, zgodnie z postanowieniami statutu, rada nadzorcza, członek spółdzielni ma prawo odwołać się od uchwały o wykluczeniu albo wykreśleniu do walnego zgromadzenia, w terminie określonym w statucie, albo zaskarżyć uchwałę rady nadzorczej do sądu w terminie sześciu tygodni od dnia doręczenia członkowi uchwały z uzasadnieniem, przy czym przepis art. 42 stosuje się odpowiednio.

Stosownie do przytoczonego art. 24 § 6 pr. spółdz. członek ma prawo, ale już nie obowiązek, odwołać się od uchwały o wykluczeniu albo wykreśleniu do walnego zgromadzenia. Jeżeli statut nie przewiduje postępowania wewnątrzspółdzielczego, prawo do odwołania się od uchwały rady nadzorczej o wykluczeniu albo wykreśleniu wynika z samej ustawy¹⁷. Termin do wniesienia odwołania, o którym mowa w art. 24 § 6 pkt 1 pr. spółdz., wynosi w takiej sytuacji miesiąc od dnia doręczenia zawiadomienia o wykluczeniu albo wykreśleniu wraz z uzasadnieniem. Zgodnie z art. 24 § 6 pr. spółdz. odwołanie powinno być rozpatrzone na

¹⁶ Tak trafnie art. 13 § 3 tzw. projektu prezydenckiego – por. Sprawozdanie komisji nadzwyczajnej do rozpatrzenia projektu ustawy – Prawo spółdzielcze, druk sejmowy nr 4113.

¹⁷ Wydaje się, iż stwierdzenie H. Ciocha (*Prawo spółdzielcze w świetle prezydenckiego projektu ustawy*, Zakamycze 2005, s. 33), iż postępowanie odwoławcze (w sytuacji, gdy statut nie przewiduje postępowania wewnątrzspółdzielczego) „jest... obligatoryjne i stanowi instytucję rangi ustawowej” należy rozumieć w ten sposób, że członek ma prawo odwołać się od uchwały rady nadzorczej o wykluczeniu lub wykreśleniu na podstawie odpowiedniego przepisu ustawy, to znaczy, że np. statut spółdzielni nie może go pozbawić tego uprawnienia. Członek nie ma zaś już obowiązku wyczerpania postępowania wewnątrzspółdzielczego przed wstąpieniem na drogę sądową i w tym sensie nie jest już ono nigdy obligatoryjne (tak autor na s. 33 *in fine* i s. 34).

najbliższym walnym zgromadzeniu, nie później jednak niż w ciągu dwunastu miesięcy od dnia wniesienia odwołania. Odwołujący się członek spółdzielni powinien być zawiadomiony o terminie walnego zgromadzenia co najmniej trzy tygodnie przed tym terminem.

W wypadku bezskutecznego upływu terminu do rozpatrzenia odwołania przez walne zgromadzenie termin do zaskarżenia do sądu uchwały rady nadzorczej biegnie od dnia, w którym odwołanie powinno być najpóźniej rozpatrzone.

W spółdzielni, której statut przewiduje postępowanie wewnątrzspółdzielcze i obejmuje zakresem tego postępowania m.in. sprawy wykluczenia lub wykreślenia, wniesienie odwołania od uchwały rady nadzorczej o wykluczeniu lub wykreśleniu nastąpi w ramach postępowania wewnątrzspółdzielczego (art. 24 § 8 zd. 2 pr. spółdz.).

Na tle omówionej regulacji postępowania związanego z wykluczeniem lub wykreśleniem członka ze spółdzielni uzasadnione jest zatem rozróżnienie postępowania odwoławczego¹⁸ wynikającego z przepisu samej ustawy oraz postępowania wewnątrzspółdzielczego uregulowanego w ustawie i statucie spółdzielni.

W zmienionym stanie prawnym członek, który nie zamierza wnieść odwołania od uchwały rady nadzorczej o wykluczeniu albo wykreśleniu, ma prawo zaskarżenia uchwały rady nadzorczej bezpośrednio do sądu, to znaczy wytoczenia powództwa o uchylenie tej uchwały w terminie sześciu tygodni od dnia doręczenia członkowi uchwały wraz z uzasadnieniem przy odpowiednim zastosowaniu przepisu art. 42 pr. spółdz.

W materii skuteczności wykluczenia albo wykreślenia wprowadzono zasadę, zgodnie z którą wykluczenie i wykreślenie członka ze spółdzielni staje się skuteczne – odmiennie niż dotychczas – dopiero z chwilą:

1) bezskutecznego upływu terminu do zaskarżenia do sądu uchwały rady nadzorczej, chyba że członek przed upływem tego terminu wniósł odwołanie od uchwały rady do walnego zgromadzenia;

2) bezskutecznego upływu terminu do wniesienia do walnego zgromadzenia odwołania od uchwały rady nadzorczej, jeżeli termin ten jest dłuższy od terminu do zaskarżenia do sądu uchwały rady;

3) bezskutecznego upływu terminu do zaskarżenia do sądu uchwały walnego zgromadzenia;

4) prawomocnego oddalenia przez sąd powództwa o uchylenie uchwały rady nadzorczej albo walnego zgromadzenia.

Na wprowadzenie tej zmiany miały wpływ nierzadkie wypadki wykluczania lub wykreślania członków w sposób pochopny, dyskryminujący czy też zmierzający do pozbycia się członków „nadmiernie dociekliwych” i niepokornych, co przy dotychczasowo-

¹⁸ Taką nazwę trafnie nadaje mu H. Cioch, *op. cit.*, s. 33.

wej regulacji, zgodnie z którą wykluczenie i wykreślenie stawało się skuteczne już z chwilą zawiadomienia o pozbawieniu członkostwa, powodowało dotkliwe skutki¹⁹.

3. ZASKARŻANIE UCHWAŁ WALNEGO ZGROMADZENIA

Art. 42 pr. spółdz. w dotychczasowym brzmieniu przewidywał tylko jeden tryb zaskarżania uchwał, tj. powództwo o uchylenie. Omawiana nowelizacja wprowadziła znaczące zmiany w tej materii. Stosownie bowiem do art. 42 § 2 pr. spółdz. uchwała walnego zgromadzenia sprzeczna z ustawą jest nieważna, co oznacza, że może być kwestionowana w każdym czasie w trybie powództwa przewidzianego w art. 189 k.p.c.

Uchwała sprzeczna z postanowieniami statutu bądź dobrymi obyczajami lub godząca w interesy spółdzielni, albo mająca na celu pokrzywdzenie członka może być natomiast zaskarżona do sądu w trybie powództwa o uchylenie uchwały wnoszonego co do zasady w terminie sześciu tygodni od dnia odbycia walnego zgromadzenia, przy zastosowaniu rozwiązań zbliżonych do dotychczasowych²⁰.

4. CZŁONKOWIE ORGANÓW SPÓŁDZIELNI. CYWILNA I KARNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ CZŁONKÓW ORGANÓW SPÓŁDZIELNI

W art. 49 § 2 pr. spółdz. regulującym wybór i odwołanie członków zarządu spółdzielni usunięto nieracjonalne wymaganie uzasadniania uchwały w sprawie odwołania członka zarządu. Wymaganie takiego uzasadnienia nie jest adekwatne do charakteru funkcji członka zarządu, a ponadto nie jest możliwe uzasadnienie uchwały podejmowanej w głosowaniu tajnym.

W art. 56 § 1 pr. spółdz. dodano zdanie wprowadzające nowy zakaz łączenia funkcji, a mianowicie funkcji członka zarządu i przedstawiciela na zebranie przedstawicieli tej samej spółdzielni. W wielu dużych spółdzielniach odnotowuje się bowiem wypadki łączenia funkcji członka zarządu i przedstawiciela oraz członka rady i przedstawiciela, co zwłaszcza w tym drugim wypadku wpływa negatywnie na funkcjonowanie zebrania przedstawicieli i realną zdolność tego organu oceny działań zarządu spółdzielni. Przyjęta regulacja rozwiązuje problem jedynie połowicznie, nie przewidując zakazu łączenia członkostwa w radzie z mandatem przedstawiciela na zebranie przedstawicieli.

Art. 58 pr. spółdz. w nowy sposób formułuje zasady odpowiedzialności cywilnej członków zarządu, rady oraz likwidatora. Odpowiadają oni wobec spółdzielni za szkodę wyrządzoną działaniem lub zaniechaniem sprzecznym z prawem lub postanowieniami statutu spółdzielni, chyba że nie ponoszą winy²¹.

¹⁹ Por. też przepis przejściowy – art. 4 ust. 2 ustawy z 3 czerwca 2005 r.

²⁰ Szerzej w tej materii zob. M. Wrzolek-Romańczuk, *Zaskarżanie uchwał organów spółdzielni w świetle zmian w ustawach spółdzielczych wprowadzonych ustaw z 3 czerwca 2005 r.*, „Temidium” nr 3 (38), wrzesień 2005.

²¹ Analogiczną odpowiedzialność przewidziano w art. 293 § 1 k.s.h. w stosunku do członka zarządu, rady nadzorczej, komisji rewidującej oraz likwidatora w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością

W świetle sformułowania art. 58 pr. spółdz. odpowiedzialność odszkodowawcza osób wymienionych w tym przepisie może mieć postać zarówno odpowiedzialności za czyny niedozwolone (*ex delicto* – art. 415 i n. k.c.) jak i odpowiedzialności kontraktowej (*ex contractu* – art. 471 i n. k.c.)²².

Trzeba jednak brać pod uwagę, że wskutek wyboru do organu spółdzielni i przyjęcia tego wyboru między członkiem organu a spółdzielnią powstaje swoisty stosunek zobowiązaniowy²³ o charakterze ciągłym. Treścią tego stosunku jest uprawnienie i obowiązek współdziałania z pozostałymi członkami w wykonywaniu czynności należących do kompetencji organu (w wypadku organu jednoosobowego – wykonywanie tych czynności). Wobec tego, jeżeli osoby wymienione w art. 58 pr. spółdz. nie dołożą należytej staranności wynikającej z charakteru pełnionej funkcji i wyrządzą spółdzielni szkodę w związku z pełnieniem funkcji członka organu, będą ponosić odpowiedzialność kontraktową.

Znowelizowany art. 58 pr. spółdz. przewiduje odpowiedzialność wymienionych osób na zasadzie winy domniemanej. Jedną z przesłanek odpowiedzialności jest wyrządzenie szkody wskutek działania lub zaniechania sprzecznego z prawem lub postanowieniami statutu. Sprawca szkody, który chce uwolnić się od odpowiedzialności, musi wykazać, że nie ponosi winy za powstałą szkodę.

W przepisie art. 58 pr. spółdz., inaczej niż w art. 293 § 2 i 483 § 2 k.s.h., nie przyjęto generalnie podwyższonego zobiektywizowanego miernika staranności postępowania osób wchodzących w skład zarządu, rady nadzorczej czy będących likwidatorami. Na gruncie prawa spółdzielczego trzeba bowiem uwzględnić, że pełnienie funkcji w organach spółdzielni nie zawsze ma charakter fachowy (zawodowy), a często jest społeczne²⁴. Tym niemniej w okolicznościach konkretnego wypadku na zasadach ogólnych (art. 355 k.c.) sąd powinien uwzględniać przyjętą w statucie koncepcję sprawowania funkcji członka organu, porównując konkretne zachowanie się członka organu lub likwidatora z odpowiednim wzorcem zachowania właściwym dla stosunków danego rodzaju. Ze względu na zróżnicowanie stosunków (zawodowe albo społeczne wykonywanie funkcji) miara nie będzie zawsze jednakowa²⁵.

Zgodnie z obecnie przyjętym uregulowaniem zakresem roszczeń odszkodowawczych, jakich może dochodzić spółdzielnia, objęty jest cały uszczerbek, które-

oraz w art. 483 § 1 k.s.h. (w stosunku do członka zarządu, rady nadzorczej oraz likwidatora w spółce akcyjnej).

²² Na tle art. 293 k.s.h. tak K. Kruczałak (w:): *Kodeks spółek handlowych* pod red. K. Kruczałaka, Warszawa 2001, s. 445 i n. (nie w pełni podzielam argumentację autora).

²³ Tak w odniesieniu do członkostwa w zarządzie M. Gersdorf, *Zarząd spółdzielni w systemie jej organów*, Warszawa 1976, s. 98 i n.

²⁴ Por. K. Pietrzykowski, *Prawo spółdzielcze. Komentarz do zmienionych przepisów*, Warszawa 1995, s. 86 i n.

²⁵ Por. W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu* (A. Brzozowski, M. Safian, E. Skowrońska-Boćian), Warszawa 2002, s. 323.

go doznała spółdzielnia, tj. zarówno rzeczywista szkoda (*damnum emergens*), jak i utracone korzyści (*lucrum cessans*).

W zmienionej ustawie – Prawo spółdzielcze brak jest przepisów, które byłyby odpowiednikami art. 295 i 486 k.s.h. Wymienione przepisy kodeksu spółek handlowych regulują zaś sytuację, gdy sama spółka nie wytacza powództwa o naprawienie wyrządzonej jej szkody w ciągu roku od dnia ujawnienia czynu wyrządzającego szkodę. Wówczas każdy wspólnik (akcjonariusz) może wnieść pozew o naprawienie szkody wyrządzonej spółce. Kodeks spółek handlowych przewiduje także regulacje mające na celu zapobieganie nadużywaniu wskazanego prawa wspólnika (akcjonariusza). Jeżeli zatem powództwo okaże się nieuzasadnione, a powód, wnosząc je, działał w złej wierze lub dopuścił się rażącego niedbalstwa, obowiązany jest naprawić szkodę wyrządzoną pozwanemu. W braku analogicznych rozwiązań w ustawie – Prawo spółdzielcze istnieje niebezpieczeństwo, że dopóki określone osoby są członkami organów spółdzielni wymienionych w art. 58 pr. spółdz. nie dojdzie do wytoczenia przeciw nim powództwa o zasądzenie odszkodowania. Wobec tego w niektórych wypadkach może nastąpić przedawnienie roszczeń spółdzielni.

Dla zapewnienia ochrony majątku spółdzielni, a tym samym interesów jej członków, przed szkodami spowodowanymi nieprawidłowym i niegospodarnym zarządzaniem tym majątkiem w dziedzinie odpowiedzialności karnoprawnej ustawa przewiduje karalność działania na szkodę spółdzielni przez jej założycieli, członków zarządu, rady nadzorczej albo likwidatorów oraz odpowiedzialność członków zarządu albo likwidatorów za niezłożenie wniosku o upadłość spółdzielni, mimo powstania przesłanek do takiego wystąpienia (art. 267a i 267b pr. spółdz.).

Odpowiedzialność karna grozi członkom organów spółdzielni albo likwidatorowi za niepoddanie spółdzielni obowiązkowej lustracji, odmowę udzielenia informacji lustratorowi lub udzielenie informacji niezgodnych ze stanem faktycznym, niedopuszczenie lustratora do pełnienia obowiązków lub nieprzedłożenie mu stosownych dokumentów, jak również za nieudostępnienie członkom spółdzielni protokołu lustracji oraz niedopełnienie obowiązku zwołania walnego zgromadzenia (zebrania przedstawicieli) albo zebrań grup członkowskich poprzedzających zebranie przedstawicieli (art. 267c pr. spółdz.).

Ustawa przewiduje ponadto odpowiedzialność karną członków organów spółdzielni albo likwidatora za ogłaszanie danych nieprawdziwych, albo za ich przedstawianie organom spółdzielni, władzom państwowym, członkom spółdzielni lub lustratorowi (art. 267d pr. spółdz.).

5. LUSTRACJA

W odniesieniu do lustracji w art. 91 § 1 pr. spółdz. dodano zdanie, zgodnie z którym lustracja obejmuje okres od poprzedniej lustracji. Zmiana ta ma na celu uniemożliwienie wyboru przez lustrowaną spółdzielnię okresu lustrowanej działalności w sposób zmierzający np. do zatajenia określonych nieprawidłowości.

W nowym § 2 ze zm. § 1 art. 91 określono szczegółowo cele lustracji jako:

- 1) sprawdzenie przestrzegania przez spółdzielnię przepisów prawa i postanowień statutu;
- 2) zbadanie przestrzegania przez spółdzielnię prowadzenia przez nią działalności w interesie ogółu członków;
- 3) kontrola gospodarności, celowości i rzetelności realizacji przez spółdzielnię jej celów ekonomicznych, socjalnych oraz kulturalnych;
- 4) wskazywanie członkom na nieprawidłowości w działalności organów spółdzielni;
- 5) udzielanie organizacyjnej i instruktażowej pomocy w usuwaniu stwierdzonych nieprawidłowości oraz w usprawnieniu działalności spółdzielni.

Doprecyzowano również sekwencję czynności, jakie powinny nastąpić po opracowaniu przez lustratora protokołu z lustracji. A zatem, na podstawie protokołu z lustracji przeprowadzający ją związek spółdzielczy lub Krajowa Rada Spółdzielcza opracowuje wnioski polustracyjne oraz przekazuje je zarządowi i radzie. Zarząd obowiązany jest corocznie przekazywać podmiotowi przeprowadzającemu lustrację i walnemu zgromadzeniu informację o realizacji wniosków polustracyjnych. Zgodnie z nowym brzmieniem art. 93 § 2 pr. spółdz. zarząd obowiązany jest na żądanie członka spółdzielni udostępnić mu do wglądu nie tylko – jak dotychczas – protokół z lustracji, ale także wnioski polustracyjne i informacje o ich realizacji.

Na podstawie dodanego do ustawy art. 93a pr. spółdz. minister właściwy do spraw budownictwa, gospodarki przestrzennej i mieszkaniowej ma prawo żądania informacji i danych, dotyczących organizacji i działalności spółdzielni mieszkaniowych, niezbędnych do dokonania oceny zgodności z prawem i gospodarności działalności spółdzielni. W wypadku naruszenia prawa przez spółdzielnię mieszkaniową minister występuje do właściwego związku rewizyjnego, w którym spółdzielnia jest zrzeszona, lub do Krajowej Rady Spółdzielczej z wnioskiem o przeprowadzenie lustracji. Lustrację przeprowadza się na koszt spółdzielni. Lustrację tę związek rewizyjny lub Krajowa Rada Spółdzielcza ma obowiązek wszcząć w ciągu 30 dni od dnia otrzymania wniosku ministra. Podmiot przeprowadzający lustrację obowiązany jest przesłać protokół z czynności lustracyjnych ministrowi. W sytuacji niewykonania przez spółdzielnię mieszkaniową wniosków z przeprowadzonej lustracji minister nakazuje jej uwzględnienie tych wniosków w terminie 3 miesięcy.

Przytoczone przepisy stanowią reminiscencję wspomnianej na wstępie artykułu części projektu dotyczącej regulacji nadzoru ministra nad spółdzielniami mieszkaniowymi. Mimo ograniczenia projektowanej regulacji nadal budzi ona zastrzeżenia natury systemowej, gdyż przewiduje nadzór organu administracji nad podmiotem z sektora prywatnego²⁶, a więc zastosowanie metody administracyjnej do regulacji stosunków cywilnoprawnych.

²⁶ Por. wypowiedź A. Bratkowskiego – wiceministra infrastruktury, w relacji R. Krupy-Dąbrowskiej, *Minister postrachem prezesów*, „Rzeczpospolita” z 12–13 marca 2005 r. oraz *Szef resortu postrachem prezesów*, „Rzeczpospolita” z 13 czerwca 2005 r.